

ELS QUATRE ÚLTIMS POEMES DE SALVADOR DALÍ, TRANSCRITS PER PRIMERA VEGADA

Poeta a les portes de la mort

La recent malaltia del pintor empordanès ressuscita els enigmes i les polèmiques que sobre la vida i el patrimoni del pintor s'han anat creant els darrers anys. Ell, però, prefereix sortir al pas i entre murri i entremaliat presenta un llibre de quatre poemes, quatre poemes que, abans de ser publicats, ja han alçat polseguera. Contradictori, Dalí ha fet al món l'última de les seues genialitats.

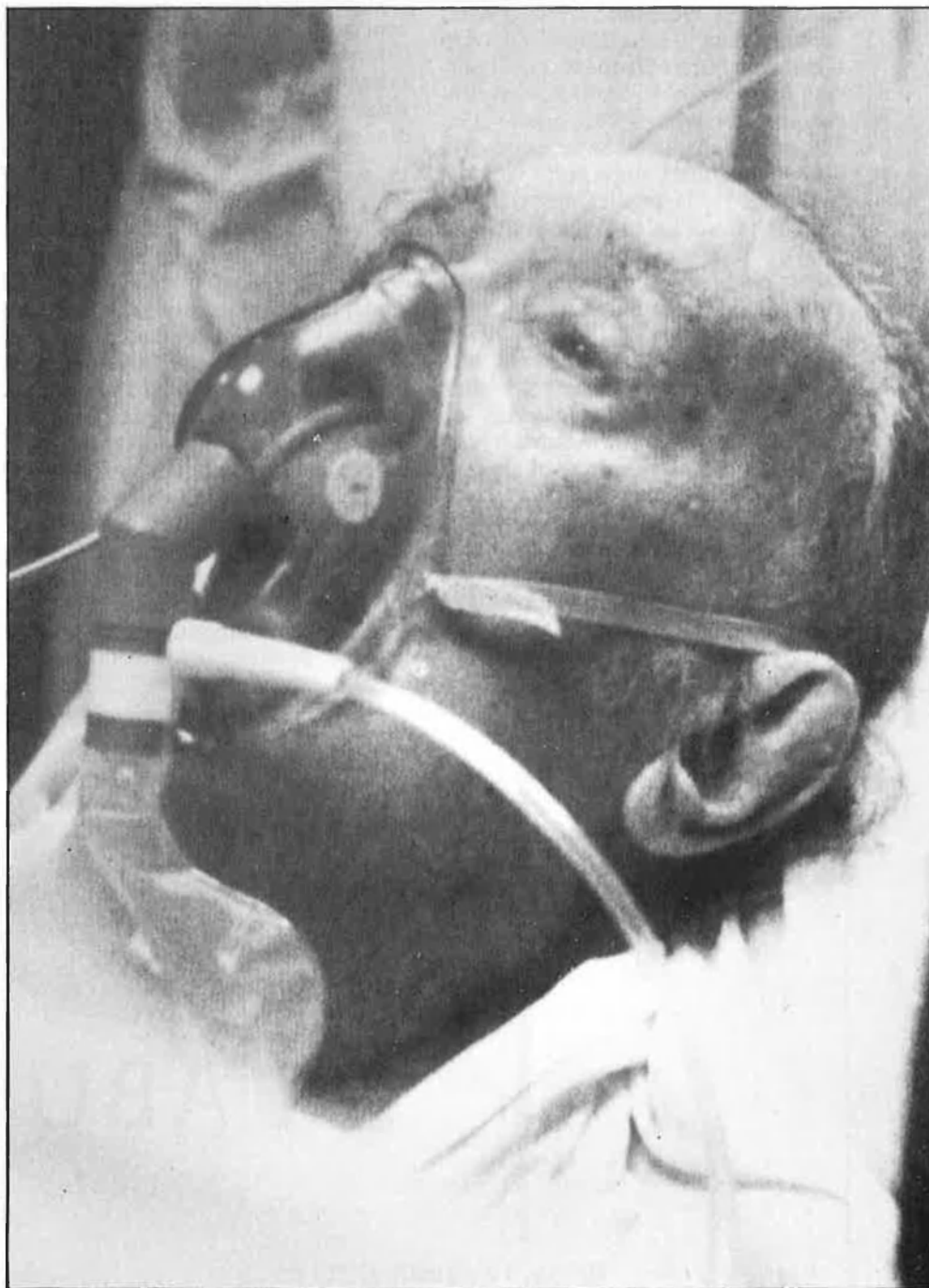
R. Aymerich

Jo no m'ho acabo de creure. El que passa és que s'acosta Nadal i a Dalí sempre li agrada muntar el número, que estiguin pendent d'ell...» explica a aquesta revista un conegut galerista barceloní. En un altre lloc, un famós crític de l'obra daliniana busca, als llibres de l'artista, la clau del seu adéu: «estic segur que té previst el dia i tot». Són versions apassionades, que surten de la boca dels que creuen encara que el geni controla fins al darrer detall de les seves aparicions en públic.

Artur Caminada, una de les persones en qui més confia l'artista, comentava l'altre dia als corredors de la Clínica Quirón: «¡és increïble, ha demanat una tele perquè s'hi vol veure, perquè vol veure com parlen d'ell!».

Per a uns altres, la imatge que els arriba de Dalí és ben diferent. Veuen en la llarga malaltia del pintor la prova del seu aïllament, d'un segrestament gens simbòlic que hauria començat poc després de la mort de Gala. En qualsevol cas, mai cap altre personatge havia estat objecte de tanta polèmica, mai la fotografia d'una persona s'havia còtitzat tan alta en el mercat periodístic.

Dalí és un mite i es fa difícil saber on acaba el provocador conscient i on comença la víctima propícia. Els enigmes —interessats o no— que envolten els darrers anys de vida del pintor comencen el dia que Salvador Dalí, i la seva esposa Gala, decideixen instal·lar-se a l'Empordà. Un retorn que va acompanyat d'una oferta generosa i insòlita: la donació de tota la seva obra al país que el va veure nàixer. És a partir d'aquest moment que l'entorn Dalí —secretaris, amics, institucions i negociants del món de l'art— adquireix notorietat pública. Són els inconvenients d'una herència cobejada.

Un mite que fa difícil saber on acaba el provocador conscient i comença la víctima propícia.

«Acabaràs tot sol i arruïnat...»

«Tu acabaràs tot sol i arruïnat, traït pels teus amics i no tindràs altre suport que el de la teva germana», sentencià un dia el pare de l'artista. Dalí es quedà sol un mes de desembre de 1979, a les portes del Centre Georges Pompidou, a París. Una vaga impedí la inauguració de la primera retrospectiva del pintor. Dalí buscà Gala desesperadament, però no la va trobar: havia desaparegut, acompanyada amb tota seguretat per algun dels seus amics. Per primera vegada Dalí es trobava sol i entenia que Helena Deluvina Diakonoff no li seguia el joc.

El juny de 1982, onze mesos després de l'arribada a Port Lligat —haviem llogat un *Mystère 20* que els havia portat fins a Perpinyà i d'allà havien continuat en cotxe fins a Cadaqués—, Gala moria a l'edat de 91 anys. Es tancava així una tortuosa etapa en la vida del pintor marcada per les desavinences amb la musa. La prova més evident fou la baralla que protagonitzaren, un febrer de 1981, en un hotel parisenc: Dalí colpejà Gala i aquesta es trencà una cama en caure del llit. Ja cadàver, Gala fou traslladada i enterrada a la cripta del castell de Púbol, el mateix que, segons declararia més tard el seu secretari personal, Enric Sabater, havia triat Gala per a portar-hi els seus nois. Les desavinences amb Gala coincidiren també amb el progressiu allunyament d'Enric Sabater. Dalí se'n desvincularia el gener del 1981 i comprovaria, amargament, que tampoc en aquest cas Gala li havia estat fidel.

Dalí quedava sol, mort en vida, i es

reclouïa a Púbol. Havia desaparegut el seu lligam amb el món. De la família, però, i potser per contradir la premonició del pare, no en quedava res. El gener de 1950 i contestant la publicació del llibre de la seva germana Anna Maria, havia fet públic el següent memoràndum: «Vaig ser expulsat de la meua família el 1930 sense un sol cèntim. Tot el meu triomf mundial l'he conquerit amb la sola ajuda de Déu, la llum de l'Empordà i l'heroica abnegació quotidiana d'una dona sublim, la meua esposa Gala. Famos, la meua família acceptà la reconciliació, però la meua germana no ha pogut resistir especular materialment i pseudo-sentimentalment amb el meu nom, venent quadres meus sense el meu permís i donant informacions absolutament falses sobre fets objectius de la meua vida, per la qual cosa no puc deixar d'advertir a col·leccionistes i biògrafs».

«Clavada a Gala»

Els qui coneixen aquesta llibretera de vell de Cagnes sur Mer diuen que és «clavada a Gala». Cécile Grindel, filla del primer matrimoni de Gala amb el poeta francès Paul Eluard, arribà un bon dia de maig a Port Lligat per a visitar la seva mare al llit de mort. Gala no la va voler rebre: havia llegat tots els seus béns a l'«estado español y al pueblo catalán» i nomenava hereu universal Salvador Dalí. Cécile Eluard plantà cara per la legítima que li corresponia i amenaçà amb un plet que podia durar temps. Els assessors del pintor negociaren i Cécile va rebre, en concepte de compensació, uns 50 milions de pessetes, uns dos milions de

dòlars en accions, i també quadres —De Chirico, Picasso, Dalí— i altres objectes personals que pertanyien a la col·lecció particular de Gala.

El maig de 1987, Cécile tornaria a la càrrega sol·licitant una intervenció judicial per esbrinar l'estat d'alguns dels objectes que havien quedat en usdefruit del pintor per raons sentimentals. És molt probable que a la mort de Dalí, Cécile reclami aquests objectes, però el que cal retenir de la seva visita és que aquesta anticipa la gran batalla que s'haurà de lliurar per l'herència de Dalí.

El sol fet que els assessors del pintor s'avinguessin a negociar —amb el coneixement del govern central i de la Generalitat— responia no sols a la possibilitat que el plet dificultés el retorn de l'obra daliniana al país, sinó també a la peculiar situació fiscal que Dalí manté amb l'estat espanyol. La negociació va ser llarga i de la transcendència del fet, en donen prova les curioses situacions que s'hi produïren: es va fer arribar —per via aèria— part de l'obra que quedava a l'estranger, per després tornar-la a treure, amb la qual cosa es pagava doble duana. Però també es donà el cas que —per tal de mantenir la integritat de l'obra del pintor— es recomprés a Cécile Eluard, per valor de 40.000 dòlars, el quadre *El Caval·ler de la Mort*. Van ser els primers indicis d'una herència complicada, sobretot si es confirma la certesa que la fórmula testamentària de Dalí pot ser quasi idèntica a la realitzada per Gala.

La guerra dels secretaris

L'altra novetat important de la ne-

Restaurant

Casa

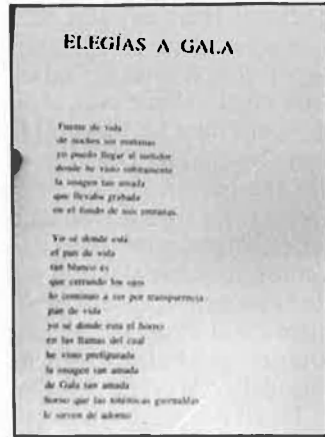
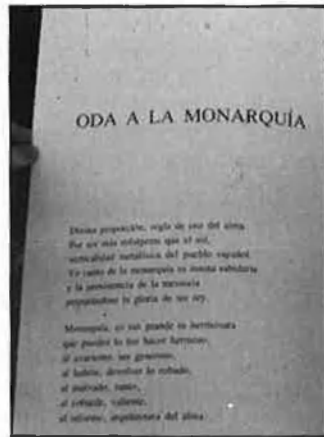
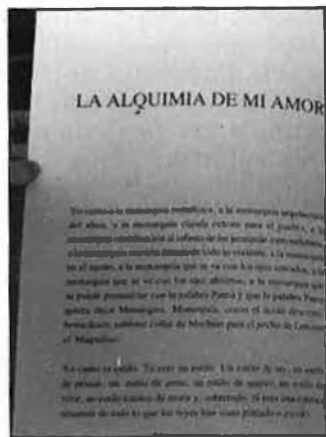
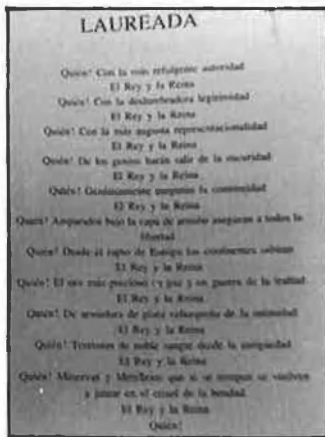
LA ABUELA

(Tancat diumenges)

Reina, 17 - Teléfon 227 05 25

XÀTIVA (València)

Reproducció dels quatre últims poemes de Daí.

Laureada

Quién! Con la más refulgente autoridad
El Rey y la Reina
Quién! Con la deslumbradora legitimidad
El Rey y la Reina
Quién! Con la más augusta representacionalidad
El Rey y la Reina
Quién! De los genios harán salir de la oscuridad
El Rey y la Reina
Quién! Genéticamente aseguran la continuidad
El Rey y la Reina
Quién! Amparados bajo la capa de
arminoaseguran a todos la libertad
Quién! Desde el rapto de Europa los continentes
orbitan
El Rey y la Reina
Quién! El oro más precioso en paz y en guerra de
la lealtad
El Rey y la Reina
Quién! De armadura de plata velazquena de la
intimididad
El Rey y la Reina
Quién! Torrentes de noble sangre desde la
antigüedad
El Rey y la Reina
Quién! Minervas y Mercurios que si se rompen se
vuelven a juntar en el crisol de la bondad
El Rey y la Reina
Quién!

Torre Galatea, 17-6-1985

Oda a la Monarquía

Divina proporción, regla de oro del alma.
Por ser más refulgente que el sol.
verticalidad metafísica del pueblo espanol.
Yo canto de la monarquía su innata
sabiduría.
y la persistencia de la memoria
preparándose la gloria de ser rey.
Monarquía, es tan grande tu hermosa
que puedes lo feo hacer hermoso,
al avariento, ser generoso,
al ladrón, devolver lo robado,
al malvado, santo,
al cobarde, valiente,
al informe, arquitectura del alma.
Monarquía espanola tendría que
representarse
como el cadúceo de hermes musageta,
que es la Celestina de hoy,
a la desdenosa y hasta amorosa serpiente
venenosa,

la Celestina gracias a la cual hemos salvado
Europa.
Monarquía, con su mitología griega,
con su escultura de Hermes de Policeto,
la más bella de todas, sus reyes, sus
catedrales,
nuestro emperador sevillano, Trajano,
partiendo del barrio de Triana hasta
conquistar la
que es la Rumania de hoy.
Roma, sede del catolicismo.
Roma, sus mártires, sus emperadores.
Monarquía, como la patria es eterna,
más refulgente que el sol,
me moriré escuchando
el himno nacional del pueblo espanol.

Torre Galatea, 29-12-1987

Elegías a Gala

Fuente de vida
de noches sin mananas
yo puedo llegar al surtidor
donde he visto súbitamente
la imagen tan amada
que llevaba grabada
en el fondo de mis entranas.
Yo sé donde está
el pan de vida
tan blanco es
que cerrando los ojos
lo continuo a ver por transparencia
pan de vida
yo sé donde está el horno
en las llamas del cual
he visto prefigurada
la imagen tan amada
de Gala tan amada
horno que las totémicas guirnaldas
le sirven de adorno.
Yo sé donde está
en el fondo de la tierra
el bloque de mármol
donde está contenida
la imagen de Gala tan amada
Cuatro elementos obsesionan mi Gala
aire, agua, fuego y tierra
que corresponden a mi Gala
que conocí antes de nacer.
Aire, aire! es el que respiro
de noche y de día
veo sin cesar la imagen de mi Gala tan
amada

el recuerdo de mi Gala tan amada
donde respiro sin cesar
de noche y de día
el aire, el aire!
de mi Gala tan amada.
En el fondo sin mananas
el agua se vierte sin fin
en el surtidor del jardín
donde he visto detalladamente
el rostro de mi Gala
tan poco amada.

Torre Galatea, 8-6-1988

La alquimia de mi amor

Yo canto a la monarquía metafísica, a la monarquía
arquitectura del alma, a la monarquía
cúpula celeste para el pueblo, a la monarquía
cristalización al infinito de las jerarquías monocelulares,
a la monarquía sección dorada de todo lo viviente,
a la monarquía en el sueño,
a la monarquía que se ve con los ojos cerrados,
a la monarquía que se ve con los ojos abiertos,
a la monarquía que se puede pronunciar con la palabra
Patria y que la palabra Patria quiera decir Monarquía.
Monarquía, como el ácido desoxirribonucleico,
sublime collar de Moebius para el pecho de Lorenzo el
Magnífico.
Yo canto tu estilo. Tú eres un estilo. Un estilo
de ser, un estilo de pensar, un estilo de amar,
un estilo de querer, un estilo de vivir, un estilo
estoico de morir y, sobretudo, tú eres una
estética resumen de todo lo que los reyes han
visto pintado o escrito.
La luz aún cercana de nuestro Siglo de Oro,
Quevedo.
La cultura, como decía Ortega, es lo que queda
cuando se ha olvidado todo lo que se ha
aprendido. La Cultura, pues, es algo genético,
hereditario, de tantos años de haberlo todo
olvidado.
Caminante no hay camino, se hace camino al
andar.
En el fondo de mi noche oscura sueño que, sin
cansancio, deambulo como sonámbulo, sin
poderme parar, atraído por el imán de Vuestra
monarquía, ando, ando, ando, hasta caer de
rodillas a Vuestros pies, reina Sofía, con admiración,
en el preciso momento de Vuestro ingreso
solemne en la Corporación de la Real Academia
de San Fernando.

Torre Galatea, 15-3-1986

gociació fou l'entrada en escena del que els mitjans de comunicació batejarien com la *troika*: l'advocat madrileny Miguel Doménech, el pintor i amic Antoni Pitxot i el fotògraf francès Robert Descharnes. Dels tres, el primer en fer aparició en la vida de Dalí fou el francès. La crisi de Dalí amb Enric Sabater s'agreuja el 1980 i Descharnes aconseguí que el pintor posi en mans de la societat francesa SPADEM (Société de la Propriété Artistique et des Dessins et Modeles) —a la qual està vinculat—, la gestió dels drets d'autor.

En un comunicat difós el 18 de març de 1981 Dalí explicava: «Des de fa uns anys, i sobretot des que estic malalt, la meua confiança ha estat burlada de diferents maneres i la meua voluntat no ha estat respectada. És per aquesta raó que he decidit actuar a fi d'aclarir la situació i recuperar amb Gala la nostra llibertat».

El comunicat evidenciava la crisi de confiança de Dalí amb el seu antic entorn, però anunciava també la voluntat dels nous assessors per actuar, de manera contundent, en un dels conflictes que més han enterbolit l'obra daliniana en els darrers anys de la seva vida: la falsificació de la seva obra, o millor dit, la falsificació de les reproduccions de la seva obra.

Tot havia començat en la dècada dels cinquanta: l'editor francès Jean Paul Schneider havia decidit imprimir unes targetes nadalenques amb motius dalinians. Com no hi havia temps material per a firmar-les —Dalí marxava als EUA—, l'artista es decidí per signar les cartulines en blanc. Deu anys més tard, i de la mà del seu secretari John Peter Moore, el costum esdevingué una constant de la casa, un joc perillós que —coneixent l'artista— devia divertir Dalí. Quan el SPADEM es decidí a actuar en el tema de les falsificacions, el joc havia anat massa lluny.

Les falsificacions inundaven els mercats —als EUA i al Japó, sobretot— i el fet que Dalí —per falta d'assessorament— no guardés còpia dels contractes que signava, permetia tota mena de combinacions fraudulentas.

La creació de Demart

A partir d'aquest moment, les acusacions entre editors —Argillet, Hammon i altres— i secretaris —Sabater, Peter Moore— no deixarien de sovintejar, esquitxant fins i tot el mateix Descharnes a qui, per cert, intentaria agredir un enfurismat Argillet als salons de l'Hotel Ritz. Els dubtes sobre la capacitat gestora de Descharnes augmentarien amb la fallida de SPADEM i la decisió del francès de crear la societat Demart, que gestionaria els drets d'autor de l'artista, vinculant-lo a l'empresa fins al 2.004.

La política iniciada per Descharnes en el tema dels drets d'autor obrí les primeres esclatxes entre els homes de confiança de Dalí. Pitxot i Doménech no trigaren a declarar que desconeixien el tema i que no volien entrar-hi. La creació de Demart marcà el punt àlgid en la crítica que des de diferents sectors es feia de l'entorn de Dalí.

La llegenda negra sobre el seu *segrestament* havia començat poc després de l'incendi de Púbol, l'agost de 1984, i tindria el seu moment culminant dos anys després, amb una carta que antics amics del pintor —el crític Rafael Santos Torroella, el pintor Josep Tharrats, l'escriptor Luis Romero entre altres— elevaren al president de la Generalitat sol·licitant una auditoria de la Fundació.

Les negatives del pintor a rebre segons quines visites —que començà amb la desatenció als col·leccionistes americans Morse— plantejaren el dubte de si aquesta era o no la voluntat d'un Dalí que cada vegada es deixava veure

menys. La polèmica anava, però, més enllà de la qüestió personal per tocar de ple en el tema del patrimoni del pintor, i de la gestió que des de la Fundació es podia fer de la seva obra.

La Fundació Gala-Salvador Dalí

El 23 de desembre de 1983 s'havia firmat l'escriptura de la Fundació Privada Gala-Salvador Dalí, amb un Patronat integrat per 23 membres —13 designats pel pintor, 3 per la Generalitat, 3 pel govern central, dos per l'Ajuntament de Figueres i un pel de Cadaqués. L'escriptura constava també d'una disposició transitòria segons la qual bona part de la capacitat executiva quedava en mans de Descharnes, Doménech i Pitxot.

La nova Fundació comportava també la desaparició de l'antiga Fundació pública, que l'Ajuntament de Figueres acordà dissoldre després d'estudiar el tema. El traspàs del fons artístic de la fundació pública a la privada aixecà polèmica. I malgrat que les institucions integrants del Patronat han anat aprovant puntualment la gestió de la Fundació, les crítiques no han faltat.

El patrimoni, tal com se'l coneix en aquests moments, és el següent: quedarien com a propietat particular del pintor 92 olis pintats entre 1981 i 1983; 57 olis retornats de l'estranger; olis, dibuixos, aquarel·les i altres peces i documentació personal —entre 2.000 i 6.000— que es troben a Púbol; comptes bancaris a Suïssa i les finques de Púbol i Port Lligat. Queden en mans de la Fundació Gala-Salvador Dalí 85 pintures, 28 dibuixos i un bon nombre d'escultures i altres objectes, fins a completar 621 peces, la majoria d'altres autors. L'Ajuntament de Figueres compta, per la seva banda, amb 69 pintures i 62 dibuixos, completant —amb

CAJÓN DE SASTRE

LA TENDA ARTESANAL AMB ESTIL PROPI

- Cuir, fusta, kilims, rellotges, joguets i molt més.
- Regals empresa. Semillista de boda.

Desembre: NO TANQUEM AL MIGDIA

escultures i objectes d'altres autors— les 158 peces.

Un patrimoni suculent i, justament per generós, susceptible de ser reivindicat per molts agents. Des de Cécile Eluard —és possible que torni a la càrrega— fins a Anna Maria Dalí —encara que aquesta ha estat desautoritzada diverses vegades pel seu germà. Els enigmes —si n'hi ha— vindrien d'una altra banda. El primer seria el

destí dels drets d'autor, que, segons la voluntat oral de Dalí, podrien passar a la Fundació. L'altre enigma, tan important pot ser, és el que es podria derivar de la situació fiscal del pintor. Es comenta que les relacions entre l'artista i Hisenda han estat quasi absents. Seguint aquesta hipòtesi, el testament col·locaria l'estat central en una situació de força per negociar. Són els problemes d'una herència cobejada. □

MARIÀ LORCA, ALCALDE DE FIGUERES

«Dalí s'ha fet la vida que ell vol fer»

Coneix de prop Dalí des de 1983. Marià Lorca, alcalde de Figueres, ha estat els darrers dies ben a la vora del pintor.

Membre de la Fundació Gala-Salvador Dalí, ha estat l'encarregat de fer pública l'existència dels darrers poemes del geni empordanès.

R. A.

Ni tan sols va sortir de la Clínica Quirón. Allà mateix, davant els periodistes, Marià Lorca presentava el darrer llibre de Dalí, un recull de quatre poemes que sortirà aviat al carrer. A l'acabament, un epíleg esperançador de les noves produccions del poeta: «Próximamente: Mi Teoría de las Guirnaldas. La Estación de Perpiñán».

—*¿Com ha vist aquests dies Salvador Dalí?*

—L'he vist sempre en el mateix estat. Un home encantador, molt conscient de la seva situació, però que l'accepta amb valentia i demostra, una vegada més, que té ganes de viure.

—*Se n'ha sortit, doncs...*

—Bé, aquí parla més el meu cor. Jo espero i tinc l'esperança que així sigui. Els metges són els que ens indiquen la seva situació i l'únic que puc dir és que evoluciona prou bé.

—*¿Com és que s'ha resolt amb tanta precipitació editar aquest llibre amb els quatre poemes?*

—Bé, era un tema que ja estava estudiat i aprovat. Nosaltres ja havíem fet l'encàrrec a impremta, però abans d'ahir a la tarda (dimecres, 30), Dalí em demanà un llibre ja imprès. Em va demanar que el difonguéssim a tot el món, que l'exposéssim al Teatre Museu Dalí i, sobretot, que diguéssim a tothom que no eren els darrers poemes de Dalí, que n'hi hauria més.

—*¿Quan pensa que sortirà el llibre al carrer?*

—El que s'ha mostrat a la premsa

Marià Lorca.

són proves d'artista. L'edició no està feta, però s'acabarà aviat i, si Dalí ens diu que el posem a la venda de seguida, doncs ho farem.

—*Seran dies, setmanes...*

—El que vaig interpretar de les paraules de Dalí és que serien dies. Però primer cal esperar que el rei rebí el primer exemplar. A partir d'ací ja és qüestió de no res. D'altra banda, m'agradaria aclarir que hi haurà llibres per a tothom. Primer es farà una edició seriada de 1.000 exemplars, però m'atre-

veixo a dir que es faran edicions posteriors.

—*¿Pensa que la publicació d'aquests poemes i la voluntat de Dalí per mostrar-los desmenteixen aquesta llegenda negra sobre la seva incapacitat i segrestament?*

—Miri, jo ja coneixia Dalí des del 1979, però a partir de 1983 és quan el començo a conèixer en profunditat. És quan assumeixo l'alcaldia de Figueres i ell em demana de dissoldre l'antiga Fundació. Ha estat un home a qui he servit molt de gust, perquè hi crec molt en ell. Durant els anys que he estat al seu costat, no ha estat un home segrestat de cap de les maneres.

És un home amb un caràcter determinat al qual no hem de posar traves, que fa una vida molt seva, tancada. Nosaltres intentem que surti més sovint. Potser s'ha donat el cas de persones que s'ha negat a rebre, però que quedi clar que Dalí fa la vida que ell vol fer.

—*Dalí ha estat un dels artistes catalans més generosos amb la seva obra. ¿Què obtindrà Figueres del seu llegat?*

—Jo voldria aprofitar aquesta entrevista per a desfer un malentès. Va haver-hi algú que va dir que dissolent la primera Fundació, la Fundació pública, la ciutat de Figueres sortia perdent. I puc provar amb fets que no és així, que Figueres surt guanyant. Jo dividiria el patrimoni de Dalí en tres blocs. Un bloc del qual era propietària l'antiga Fundació. Un segon bloc, del qual és propietari la Fundació Gala-Salvador Dalí, i un tercer bloc del qual és propietari el mateix Salvador Dalí. Del primer bloc, Dalí en va fer una deïxa i n'és propietari l'Ajuntament, per tant no hem perdut res. Però, a més, n'ha fet una deïxa nova a la Fundació Gala-Salvador Dalí —de més de sis-centes obres— que està exposada a Figueres. I la seu de la Fundació, així ho diuen els estatuts, sempre serà Figueres. Del tercer bloc, n'hem d'esperar el testament.

Però jo us puc dir que encara que no cedís res més a Figueres, els figuerencs li estarem sempre molt agraïts, perquè, a més, tenim una de les seves millors obres, l'edifici del Teatre-Museu. Però, del tercer bloc, n'hem d'esperar el testament i hem de ser respectuosos amb les seves últimes voluntats. En el cas que Dalí hagués decidit deixar una part al govern central, una altra a la Generalitat, i una possiblement a l'Ajuntament de Figueres, el que les institucions han de veure és que el que Dalí ha volgut dir és que l'ús d'aquestes obres passessin per mans de la Fundació. □